

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Mohar

**Gluhi in naglušni v izobraževalnem sistemu - študija
pimera zavoda**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Mohar

Mentorica: doc. dr. Alojzija Židan

**Gluhi in naglušni v izobraževalnem sistemu - študija
pimera zavoda**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Zahvala

Največja zahvala gre moji družini in bližnjim, ki so mi omogočili izobraževanje, me nenehno spodbujali, mi stali ob strani in brezpogojno verjeli vame. Hvala!

Zahvaljujem se mentorici, doc. dr. Alojziji Židan, za dobro sodelovanje in vso pomoč ter razumevanje pri izdelavi te diplomske naloge.

Hvala tudi vsem prijateljicam in prijateljem, ki so me kakorkoli spremljali med študijem in mi dajali zagon in energijo.

Zahvaljujem se tudi Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana in tamkajšnjim zaposlenim za izkušnje, sodelovanje in pomoč.

Gluhi in naglušni v izobraževalnem sistemu - študija primera zavoda

Izobrazba je temeljno vodilo do kakovostnega življenja. Še toliko bolj je pomembna za osebe, ki so zaradi drugačnosti nekoliko odrinjene in se morajo za svoj preboj boriti. Prav tako je tudi pri gluhih in naglušnih osebah. Zaradi nezmožnosti slišanja in sprejemanja informacij na vsakem koraku je njihov svet drugačen od slišočih. Imajo ožji besedni zaklad, ne dostopajo do množičnih informacij in zaradi tega svet razumejo drugače. Prav to je vzrok za velik pomen izobraževanja za te osebe, saj jim prinaša boljše razumevanje sveta, premostitev težav in kakovostnejše življenje. Ker pa je izobraževalni sistem enak tako za slišče kot tudi neslišče, na določenih področjih pri izobraževanju gluhih in naglušnih prihaja do težav. Lahko bi rekli, da izobraževalni sistem »odpove«, gluhi in naglušni učenci pa ne dosežejo želenih rezultatov in ciljev. Pri tem se pokažejo potrebe po nekaterih prilagoditvah znotraj šolskega kurikulum, da bo ta tudi za gluhe in naglušne deloval v smeri pozitivnih rezultatov. Napake v izobraževalnem sistemu lahko najbolje spoznamo preko stika z gluhi in naglušnimi znotraj izobraževalnih institucij in s tistimi, ki se vsakodnevno srečujejo z izobraževanjem gluhih in naglušnih oseb, torej z vzgojitelji in učitelji v rednih ali specializiranih šolah (primer Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana).

Ključne besede: gluhi in naglušni, izobraževanje, kurikulum, prilagoditve, težave.

The deaf and hard of hearing in the educational system – a study of an institute example

Education is essential for the quality of life. Even more so for people who are relegated due to their differences and have to struggle hard to succeed in life. This is also the case with the deaf and hard of hearing. Being unable to hear and receive information in every day situations, they are challenged in a different way than those who hear. Their use of vocabulary and access to mass information is limited and, consequently, their understanding of the world is different. This is the reason why education plays a vital role for their inclusion in society. It enables them to understand the world and overcome difficulties and, consequently, enjoy a better quality of life. However, the existing educational system is the same for the hearing and the non-hearing, and as such causes problems in certain areas of education in the deaf and hard of hearing. It could be said that the educational system 'fails', putting the deaf and hard of hearing students in a position where their goals and desired results are not achieved. This shows the need for certain modification in the school curriculum with the aim to achieve better results of the deaf and hard of hearing. Areas where improvement is needed can be noted through communication with the deaf and hard of hearing inside educational institutions as well as from their educators in regular or special education schools (e.g. School for the Deaf Ljubljana).

Key words: deaf and hard of hearing, education, curriculum, modifications, difficulties.

Kazalo

1 Uvod	7
2 Izobraževalni sistem/kurikulum	9
2.1 Temeljna vodila izobraževalnega sistema	9
2.2 Učitelj kot pomemben element izobraževalnega sistema	11
3 Motnje sluha	12
4 Gluhi in naglušni v izobraževalnem sistemu	13
5 Študija primera Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana	17
5.1 Kratka predstavitev Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana	17
5.2 Analiza intervjujev	18
5.3 Težave gluhih in naglušnih znotraj izobraževalnega sistema	22
6 Razmislek o prihodnosti področja	23
6.1 Danska kot primer dobre prakse	25
7 Zaključna razmišljanja	26
8 Literatura	28
 Priloge	 29
Priloga A: Intervju z osebo A	29
Priloga B: Intervju z osebo B	31
Priloga C: Intervju z osebo C	34
Priloga Č: Intervju z osebo Č	37
Priloga D: Terminološki slovarček	40

1 Uvod

Izobraževanje ima v današnji družbi znanja veliko vlogo tako za posameznika kot za družbo. Na makro ravni predstavlja dostopnost do nekega višjega standarda družbe, kar vodi v družbeni napredek. Pravzaprav vpliva na družbeni, tehnološki in gospodarski razvoj (Lipušič 1996, 11). Poleg tega pa nam prinaša znanje, ki pomaga pri razreševanju različnih kriz, ki se pojavljajo. Na mikro ravni posamezniku predstavlja neko pravico in tudi dolžnost. Omogoča mu pridobivanje raznih znanj in kompetenc za kakovostno bivanje in delovanje v sodobni napredni družbi. Izobraževanje posamezniku pomaga pri izoblikovanju mnenj in stališč in ima velik pomen tudi za razvoj posameznikove celostne osebnosti. Velikega pomena je torej za družbeno in državno blaginjo ter tudi za blaginjo posameznika (Nacionalna strokovna skupina 2011, 18).

Ko govorimo o pravici do izobraževanja, se moramo zavedati, da je vsak posameznik upravičen do kakovostne izobrazbe in znanja, ki sta v sodobni informacijski in hitro spreminjajoči se družbi izrednega pomena, saj mu pomaga pri kakovostnem življenju.

Enakost znotraj izobraževanja narekuje Splošna deklaracija človekovih pravic, ki v svojem 2. členu pravi, da je vsak, ne glede na svoje demografske značilnosti, pripadnost in drugačnost, upravičen do uživanja vseh pravic, ki jih deklaracija navaja (Splošna deklaracija človekovih pravic, 2. čl.). Ta člen se nanaša na vse ostale člene te deklaracije, med drugim tudi na 26. člen, ki se dotika področja izobraževanja in poudarja, da je vsak upravičen do enakovrednega izobraževanja. Ta načela so poudarjena pravzaprav v vseh dokumentih, ki se navezujejo na vzgojo in izobraževanje. Kakovostno izobraževanje je torej pravica in hkrati obveznost vseh družbenih skupin in podskupin, je pravica vseh posameznikov, ne glede na njihove značilnosti. Je torej tudi pravica oseb z motnjami sluha.

V svojem diplomskem delu se bom podrobneje ukvarjala z izobraževanjem gluhih in naglušnih. Ta skupina se v družbi zaradi svoje hibe nemalokrat počuti odrinjena, zapostavljena in drugačna. »Gluhota na splošno povzroča osamljenost, zavrača podporo okolice in gluhi ne čutijo njene prisotnosti okoli sebe, imajo stalen občutek izoliranosti, brez podpore sveta.« (Redžepović in Juhart 2007, 105) Izobraževanje je tisti element, ki jim omogoča doseči čim večjo enakost, vključitev v družbo, samostojnost ter občutek vrednosti in enakovrednosti. Doseganje izobrazbe pa je za gluhe in naglušne zaradi njihovih težav ter

zahtev in neprilagodljivosti izobraževalnega sistema nemalokrat težko dostopno ali celo nedostopno.

Cilj mojega diplomskega dela je pridobiti vpogled v izobraževanje ranljive skupine gluhih in naglušnih in se seznaniti z njihovim položajem znotraj izobraževalnega sistema. Z metodiko dela z gluhi in naglušnimi želim ugotoviti, kako se gluhi znajdejo znotraj danega izobraževalnega sistema in ali je le-ta za njih ustrezen (mu lahko sledijo) ali pa bi jim ga bilo potrebno prilagoditi. Zanimalo me bo tudi, s kakšnimi težavami se srečujejo med izobraževanjem in kateri so glavni vzroki za težave. Eden izmed pomembnih ciljev pa bo tudi na podlagi preučevanja danega stanja razmisliti o smernicah in spremembah za kakovostnejše življenje in delo v prihodnje s to ranljivo skupino.

Cilj diplomskega dela je tudi potrditev ali ovržba mojih dveh hipotez, in sicer:

H1: Gluhe in naglušne osebe so v družbi šibkejša in manjšinska skupina, družba pa je na njih premalo pozorna. To se kaže tudi v izobraževalnem sistemu.

H2: Gluhe in naglušne osebe se v danem izobraževalnem sistemu težje znajdejo, saj jim že sama komunikacija in besedni zaklad povzročata težave pri sledenju. In prav zaradi tega bi ta skupina potrebovala izobraževalni sistem, ki bi bil na nek način delno spremenjen in prilagojen njihovim potrebam.

V diplomskem delu bom uporabila sekundarno analizo virov in literature, s pomočjo katerih bom postavila širše teoretske okvirje in pridobila vpogled v izobraževalni sistem in nujne prilagoditve. Ukvarjala se bom predvsem z izobraževalnim sistemom v osnovnih šolah, ki je obvezen za vse posameznike, delno pa tudi s tistim v srednjih šolah. Ti dve stopnji izobraževanja sta namreč prevladujoči pri gluhih in naglušnih, le malo se jih zaradi slabih možnosti odloči za nadaljevanje izobraževanja na fakultetah. Poskušala bom izpostaviti katero tujo državo, ki bi nam bila lahko zgled. Poleg tega pa bom izvedla tudi intervjuje z relevantnimi osebami, ki so vključene v izobraževalni sistem gluhih in naglušnih v Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana.

Pomen diplomskega dela je pridobiti poglobljen vpogled v izobraževanje manjšinske skupine (gluhih in naglušnih) in preveriti, kako kakovosten je prevladujoči šolski sistem za izobraževanje takšne ranljive in "drugačne" skupine ljudi.

2 Izobraževalni sistem/kurikulum

V današnji družbi ima znanje zelo velik pomen. Trdimo lahko, da je sodobna družba vsekakor družba znanja, v kateri je znanje nekakšen »produkcijski dejavnik« (Nacionalna strokovna skupina 2011, 20). Temelj kakovostnega znanja in izobrazbe je šolski sistem oziroma kurikulum, ki izobraževalnim institucijam narekuje, kako vzgajati in izobraževati. Družba znanja izobraževalnemu sistemu nalaga vedno nove zahteve in pričakovanja. Tako lahko trdimo, da »količinske in kakovostne zahteve do izobraževanja naraščajo« (Lipušič 1996, 21).

2.1 Temeljna vodila izobraževalnega sistema

Izobraževalni sistem je temelj, ki izobraževalnim institucijam oziroma učiteljem narekuje, kakšna znanja morajo posredovati učečim se posameznikom in kakšen nivo pridobljenega znanja morajo od njih zahtevati. Njegovo bistvo je usmerjanje v razvoj različnih kompetenc, veščin in znanj iz različnih področij. Pomembna naloga šolskega kurikulumu je tudi pridobitev inteligenc, in sicer kognitivne, predvsem pa čustvene, akcijske, komunikacijske in informacijske inteligence (Židan 2009, 16). Posamezniku mora dati neko širino znanja na več različnih učnih področjih, hkrati pa jih mora spodbujati k želji po vedno novih znanjih. Vloga izobraževalnega sistema je tudi sodelovanje pri razvoju posameznikove osebnosti, njegovih stališč, pogledov, mnenj, norm in vrednot. Seveda je na tej točki potrebno poudariti, da posamezniku le-teh ne sme vsiljevati in ga na kakršenkoli način zatirati in omejevati pri njegovem lastnem mišljenju. Posameznika mora spodbujati, da samostojno rešuje težave, oblikuje lastne odločitve in jih zna tudi zagovarjati ter sprejemati odgovornost glede le-teh (Židan 2009, 19). Pomembna naloga je tudi spodbujanje splošne razgledanosti. Temeljno znanje, ki ga mora šolski sistem preko pristojnih institucij podati učečim se subjektom, pa je vsekakor splošna pismenost na več različnih področjih, govorno izražanje in vsaj osnovne računske sposobnosti, ki posamezniku omogočajo samostojno življenje.

Poleg različnih znanj in kompetenc mora kakovosten izobraževalni sistem nameniti pozornost tudi učečemu posamezniku kot subjektu. Znotraj svojega dela mora zadovoljevati vse temeljne potrebe učenca – zagotavljati mora varnost, spodbujati sodelovanje in samospoštovanje ter učencu dajati občutek sprejetosti (Nacionalna strokovna skupina 2011, 15).

Ker živimo v tehnološki in informacijski dobi, v kateri prihaja do prenasičenosti z informacijami in tehnologijo, je potrebno znotraj izobraževanja širiti in spodbujati tehnološko znanje oziroma tako imenovano tehnološko pismenost, s pomočjo katere posameznik lahko upravlja s tehnologijo (Nacionalna strokovna skupina 2011, 19). V informacijski družbi je pomembna naloga šole tudi ta, da učence nauči, kako priti do informacij, ki jih potrebujejo (Nacionalna strokovna skupina 2011, 26–27). Gre torej za nekakšno »informatizirano izobraževanje« (Židan 2009, 21).

Zaradi hitrega tehničnega napredka ter spreminjanja in razvoja sodobne tehnološko-informacijske družbe se morata šola in izobraževanje razvijati skupaj in vzporedno z družbo (Nacionalna strokovna skupina 2011, 21). To je potrebno predvsem z razlogom, da se učeči posameznik že med šolanjem in po končanju le-tega v družbi znajde in je za družbo »uporaben«. Pridobiti mora znanja, ki so v trenutni družbi potrebna in zahtevana. V nasprotnem primeru bi se zgodilo, da bi izobraževalne institucije podajale znanje na »zastarel« način ali pa bi podajale »zastarelo« znanje. Učenci posledično ne bi razvijali spretnosti in kompetenc, ki jih potrebujejo za nadaljnje šolanje, za trg dela ali pa celo za življenje. Na tej točki lahko rečemo, da ima izobrazba tudi ekonomsko vlogo, saj izobraževalni sistem pripravlja posameznika za delo in zaposlitev (Kramberger in Pavlin 2007, 172).

Izobraževalni sistem od izobraževalnih institucij pričakuje tudi vzgajanje učencev (Nacionalna strokovna skupina 2011, 15). S tem je mišljeno predvsem prenašanje norm, navad, vrednot in prepričanj družbe, v kateri živimo, od vzgojiteljev/učiteljev na otroke/učence (Nacionalna strokovna skupina 2011, 28).

Poleg zgoraj naštetih ciljev, ki si jih zastavlja izobraževalni sistem, obstajajo še drugi, ki se neposredno ne dotikajo posredovanja znanja, pridobivanja kompetenc itd. Imajo nekakšen širši pomen in posredno vplivajo na učenje in oblikovanje posameznikove osebnosti.

Eden izmed pomembnih in širših ciljev šolskega sistema je izpolnitev izobraževalno-edukativnih stebrov, ki pravijo, da se izobražujemo zato, »da bi: vedeli, znali kakovostno delati, znali kakovostno sobivati, znali kakovostno živeti« (Židan 2009, 19). Ti stebri so medsebojno prepleteni in se dopolnjujejo, vsi skupaj pa tvorijo celoto. Ta cilj je pomemben za vsakega posameznika in je pravzaprav pomemben na vseživljenjski ravni.

Drugi zelo pomemben splošni cilj, ki si ga zastavlja kurikulum, je socializacija posameznika. Na tej točki se sistem trudi pri učencih razviti zmožnosti vključevanja v družbo, stik in

sodelovanje z drugimi, širitev posameznikovega socialnega kapitala (poznanstev), kar mu omogoča kakovostnejše in družabnejše življenje. Velik pomen daje tudi inkluziji in integraciji učencev, pri katerih je možnost izključitve zaradi kakršnihkoli razlik (Nacionalna strokovna skupina 2011, 28). S to točko želi izobraževalni sistem vsem nuditi enake možnosti v dostopnosti do izobrazbe. O tem bom več povedala v nadaljevanju, saj je ta cilj zelo pomemben pri izobraževanju gluhih in naglušnih oseb.

Prav tako je velikega pomena mednarodno primerljiva izobrazba učencev v Sloveniji z drugimi državami (Nacionalna strokovna skupina 2011, 24). Slovenija želi dosegati (mogoče celo presegati) evropske izobraževalne standarde znanja (Židan 2009, 41). Gre pravzaprav za to, da izobraževalni sistem želi postaviti standarde, s katerimi bo pri učencih v slovenskih izobraževalnih institucijah dosegel enakovredno ali pa boljšo izobrazbo od učencev, ki se izobražujejo v drugih državah.

Šolski kurikulum torej postavlja veliko različnih ciljev in zahtev, ki morajo biti izpolnjene znotraj izobraževanja. Za to, da se ta vodila dejansko prenesejo na učence, pa so v izobraževalnih ustanovah zadolženi učitelji in vzgojitelji.

2.2 Učitelj kot pomemben element izobraževalnega sistema

Izobraževalni sistem sam po sebi za učečega posameznika nima posebnega pomena. Pomen pridobi s pomočjo učiteljev in vzgojiteljev, ki po načrtanih merilih, kriterijih in navodilih, ki jih kurikulum narekuje, podajajo znanje in spodbujajo razvoj drugih zahtevanih kompetenc, sposobnosti itd. (glej poglavje 2.1.). Bogomir Novak pravi, da »avtonomne šole ni brez inovativnega, samostojnega, usposobljenega učitelja z avtonomno etiko« (Novak 1995, 99). Učitelji imajo torej znotraj izobraževalnega procesa veliko vlogo. Njihove naloge so vzgoja in izobraževanje, spodbujanje razvoja delovnih navad, posredovanje vrednot in dajanje opore in pomoči, kadar jo otroci potrebujejo. Poleg tega prisostvujejo pri oblikovanju posameznikove osebnosti in ga usmerjajo v procesu razvoja v odraslo samostojno osebo (Nacionalna strokovna skupina 2011, 28).

Učitelj mora tako izobraževati kot tudi vzgajati. Zato je nujno, da je strokovno dobro podkovan. Imeti mora veliko znanja, v današnjem času mora obvladati tudi nove tehnološke učne interaktivne pripomočke (Židan 2009, 41). Svoja znanja mora nenehno nadgrajevati,

izpopolnjevati in obnavljati. Prav tako mora spremljati dogodke, ki so aktualni v času, in jih povezati s posredovano vsebino in temami, ki jih narekuje kurikulum. Poleg tega pa mora uspešen učitelj za kakovostno posredovanje znanja imeti tudi pedagoške sposobnosti, uporabljati mora raznolike pedagoške prakse in metode, ki morajo biti skrbno izbrane in kakovostne (Židan 2009, 31). Pri svojem delu mora biti učitelj ustvarjalen, saj le tako lahko učeče posameznike motivira za učenje in doseže kakovostne rezultate. Uporabljati mora različne oblike učenja oziroma didaktične pristope ter pripomočke (Nacionalna strokovna skupina 2011, 30). Prav tako mora spodbujati tudi praktični del pouka, kjer učenci pridobivajo znanja na podlagi poskusov.

3 Motnje sluha

Motnje sluha so lahko različne stopnje. Na podlagi tega ločimo naglušne in gluhe osebe. »O naglušnosti govorimo takrat, ko je oseba še sposobna zaznati zvoke in človeški govor, ko pa tega ne zmore več, govorimo o gluhoti.« (Hernja in drugi 2010, 21) Sluh oziroma okvare le-tega se lahko merijo na več načinov. Najenostavnejši za razumevanje je način merjenja v odstotkih (gre za metodo Fowler-Sabine). Na podlagi tega so naglušne osebe tiste osebe, ki imajo od 31- do 95-odstotno izgubo sluha, tiste, ki imajo izgubo, večjo od 95 odstotkov, pa uvrščamo med gluhe (Hernja in drugi 2010, 22). Znotraj naglušnosti obstaja več različnih kategorij na podlagi tega, koliko zvoka posameznik zaznava. Deli se na lažjo, zmerno, težjo in težko naglušnost (Hernja in drugi 2010, 23).

Vzrokov za izgubo sluha je veliko. Pri otrocih do gluhotе prihaja zaradi težav v času nosečnosti, zapletov pri rojstvu ali pa jo povzročijo zdravstvene težave ali poškodbe v zgodnjem obdobju življenja (Hernja in drugi 2010, 25–26).

Pri težavah z motnjo sluha je zelo pomembno zgodnje odkrivanje okvare sluha. Bolj zgodaj je gluhotа oziroma naglušnost odkrita, večje možnosti za čim bolj normalen razvoj ima otrok. Gluhi in naglušni ne dobivajo informacij iz okolice samoumevno (tako kot slišči). Zato velikokrat ne morejo razumeti ali izraziti stvari, ki se dogajajo okrog njih. To pa ne omogoča napredka (Krapše 2004, 107). Gre pravzaprav za to, da otrokom, ki imajo zgodaj odkrite motnje sluha, že v zgodnjem otroštvu vstavijo polževe vsadke, ki jim omogočajo zaznavanje

zvokov, pridobivanje besednega zaklada, komunikacijo itd. To pa vodi k čim normalnejšemu razvoju.

4 Gluhi in naglušni v izobraževalnem sistemu

Gluhi in naglušni spadajo v kategorijo oseb s posebnimi potrebami (OPP), zato so deležni nekaterih prilagoditev v vsakdanjem življenju, prav tako tudi znotraj področja izobraževanja.

Izobražujejo se tako v rednih kot tudi v specializiranih in prilagojenih šolah. O tem, kam bo otrok vključen, odločajo predvsem starši na podlagi mnenja strokovnjakov, ki spremljajo razvoj vsakega otroka posebej. V redne šole se večkrat vključijo naglušni otroci (gluhi manjkrat), ki še imajo ostanke sluha in tako lahko sledijo pouku, ki poteka v slovenskem knjižnem govornem jeziku. Gre za prilagojene programe z enakovrednimi standardi znotraj rednih izobraževalnih ustanov ali pa celo redne programe, ki imajo prilagojeno izvajanje in nudijo dodatno strokovno pomoč. Bistvenega pomena je koncept inkluzije/integracije, pri katerem gre za vključevanje OPP v redne programe skupaj z ostalimi sovrstniki (Schmidt in Čagran 2006, 12). To že v času šolanja gluhim in naglušnim učencem omogoča vključevanje v družbo slišočih in jih tako pripravlja na prihodnost. Ostali gluhi in naglušni pa so vključeni v specializirane in prilagojene izobraževalne institucije in organizacije za usposabljanje. Tovrstno izobraževanje poteka v okviru treh zavodov, in sicer Zavoda za gluhe in naglušne v Ljubljani (ZGNL), Centra za korekcijo sluha in govora v Portorožu (CKSG PO) in Centra za sluh in govor v Mariboru (CSGM) (Redžepović in Juhart 2007, 21). Poleg izobraževanja je znotraj teh institucij omogočeno tudi domsko bivanje oziroma varstvo za šolajoče iz bolj oddaljenih krajev.

V zadnjih letih se je zaradi povečane dostopnosti in razvoja tehnologije in medicine povečalo število otrok s polževim vsadkom (kohlearnim implantom), prav tako pa se je povečala uporaba ostalih pripomočkov, ki jih uporabljajo gluhi in naglušni. Razširitev uporabe teh pripomočkov je povzročila zmanjšanje števila popolnoma gluhih otrok. To je predvsem posledica zgodnjega odkrivanja težav s sluhom in zgodnjega vstavljanja polževih vsadkov. Posledica tega je vključevanje vedno več otrok z motnjami sluha v redne šole. Tako lahko opazamo, da je »v integracijo v redne osnovne šole v zadnjih desetih letih vključenih več naglušnih kot gluhih otrok, vendar tudi število gluhih ni zanemarljivo in se z leti tudi stalno

povečuje, kar gre v prvi vrsti pripisati spremenjeni zakonodaji za to področje, ki omogoča integracijo otrok s posebnimi potrebami v redne osnovne šole, po drugi strani pa tudi pojavu polževega vsadka, ki je do temeljev spremenil rehabilitacijo gluhih otrok» (Redžepović in Juhart 2007, 28).

Gluhi in naglušni otroci, ki so vključeni v redne izobraževalne programe, morajo biti deležni posebnih prilagoditev, ki jim omogočajo lažje sledenje pouku, dobro počutje, varnost in kakovostno pridobivanje znanja. Kljub prilagoditvam mora biti izobraževanje enakovredno tistemu, ki so ga deležni slišči. Prilagojeno mora biti učno okolje – učilnice morajo biti svetle in odprte, da učenec lahko dobro opazuje, odgleduje iz ustnic in na ta način čim bolj spremlja pouk in se vanj lahko aktivno vključuje. Gluhi in naglušni so upravičeni tudi do individualne pomoči (IP) in dodatne strokovne pomoči (DSP), prilagojenega preverjanja in ocenjevanja znanja ter pri tem prilagojenega (podaljšanega) časa, do posebnega učnega gradiva (npr. uporaba slikovnega gradiva in video vsebin, saj prednost dajejo videnemu) in uporabe posebne tehnologije in opreme (IKT¹-tehnologije, ojačevalnika govora, tonskih avdiometrov, svetlobnih in vibracijskih efektov, sodobne računalniške opreme, televizije, projektorjev itd.) (Redžepović in Juhart 2007, 75–77).

Izobraževanje znotraj rednih programov prinaša gluhim in naglušnim poleg formalnega znanja tudi druga življenjsko pomembna znanja oziroma izkušnje. Omogočeno jim je vsakodnevno izpopolnjevanje slovenskega jezika ter razvijanje komunikacije in odnosov s sovrstniki (Schmidt in Čagran 2006, 13). Vse to pri teh otrocih vzbuja občutke enakovrednosti in enakosti. Najpomembnejše pri procesu vključevanja oziroma inkluzije v redne programe pa je »učenca z motnjo sluha usposobiti za življenje v slišči družbi« (Schmidt in Čagran 2006, 13). Na drugi strani pa je vključevanje gluhih in naglušnih pozitivno tudi s strani sliščih učencev, ki se na ta način spoznajo z drugačnostjo in se lahko naučijo sobivati v raznoliki družbi. Za čim boljše sodelovanje redne izobraževalne ustanove in vanjo vključenega gluhega oziroma naglušnega učenca je priporočljivo sodelovanje s katerokoli izmed specializiranih institucij, ki lahko pomaga s koristnimi nasveti, ki pripomorejo k izboljšanju odnosa.

Gluhi in naglušni, ki se izobražujejo v specializiranih in prilagojenih izobraževalnih ustanovah, so že v sami osnovi deležni prilagoditev. Izobraževanje je že v osnovi prilagojeno njihovim potrebam, poleg izobraževanja pa imajo nudene tudi druge storitve (zdravstvene, rehabilitacijske, logopedске, surdopedagoške, avdiološke in slušno-govorne, defektološke,

¹ IKT-tehnologija – informacijska in komunikacijska tehnologija.

psihološke itd.), ki gluhi in naglušni omogočajo čim boljši razvoj na področju sluha in komunikacije, prav tako pa tudi celosten razvoj osebnosti (Redžepović in Juhart 2007, 21 in 29). To je pomembno zato, ker imajo gluhi in naglušni poleg težav s sluhom velikokrat težave tudi z orientacijo in učenjem, imajo vedenjske motnje, srečujejo se z nesamostojnostjo, z nesocializacijo oziroma izključenostjo, lahko pa so prisotne tudi druge motnje. Težave so odvisne od stopnje izgube sluha, nekateri posamezniki pa imajo kombinacijo različnih motenj (Redžepović in Juhart 2007, 40–41).

Ena izmed najpomembnejših prilagoditev v izobraževanju gluhih in naglušnih je izobraževanje v njihovem naravnem oziroma maternem jeziku – v slovenskem znakovnem jeziku. Pouk mora potekati dvojezično, in sicer v slovenskem jeziku (v pisni in govorni obliki) in poleg tega še v znakovnem jeziku, da gluhi in naglušni učenci lahko čim bolje razumejo snov, ki jo učitelj podaja, in hkrati pridobivajo tudi besedni zaklad (povezujejo kretnje in zapisane besede) (Redžepović in Juhart 2007, 47). V primeru, ko uporaba znakovnega jezika ni prisotna že v osnovi (v rednih šolah, v srednjih šolah, na fakultetah itd.), ima gluhi oziroma naglušen učenec na podlagi Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ), sprejetega leta 2002, pravico do tolmača (Redžepović in Juhart 2007, 35). V zavodih s prilagojenim programom mora institucija poskrbeti, da se tako učenci kot tudi učitelji in ostali zaposleni učijo enoten znakovni jezik, ki omogoča boljšo komunikacijo in sodelovanje. Omogočeno mora biti tudi odgledovanje iz ustnic, zato mora učitelj govoriti razločno.

Poučevanje gluhih in naglušnih lahko poteka s pomočjo več pristopov. Lahko se uporablja avditivno-oralni pristop, pri katerem gre predvsem za poudarjanje poslušanja brez uporabe kretenj. Ta pristop temelji na poudarku »treniranja« in spodbujanja sluha, saj naj bi vsak imel ostanke sluha (Schmidt in Čagran 2006, 18). Drugi pristop je totalni komunikacijski pristop, ki »vključuje sočasno uporabo simultane komunikacije, znakovnega jezika in glasovnega govora« (Schmidt in Čagran 2006, 19). Tretji pristop pa je bilingvalni/bikulturni pristop, ki temelji predvsem na uporabi znakovnega jezika kot prvotnega maternega jezika gluhih in naglušnih in na učenju nacionalnega verbalnega jezika, ki temelji na zapisani besedi (Schmidt in Čagran 2006, 19). V večini primerov se pri poučevanju naglušnih otrok uporablja oralni pristop, pri gluhih pa predvsem bilingvalni pristop (Mikuš Kos 1999, 176).

Poleg učenja predpisanih predmetov je za gluhe in naglušne izrednega pomena tudi informiranje o vsakdanjih dogodkih, torej povezovanje učne snovi z vsakdanjim življenjem.

Zaradi slabe dostopnosti do informacij so gluhi in naglušni prikrajšani za splošno izobrazbo. Ta problem nastaja zaradi ozkega besednega zaklada gluhih in naglušnih in tako določenih tematik (npr. politike, gospodarstva), ki jih posredujejo mediji, ne morejo razumeti. Na televiziji je premalo oddaj, prevedenih v slovenski znakovni jezik, pri tistih obstoječih pa je težava ta, da je tolmač prikazan v majhnem okencu na ekranu in gluhi in naglušni velikokrat ne vidijo dobro. Do neinformiranosti pride torej predvsem zaradi ozkega besednega zaklada in neprilagajanja medijev, vse to pa povzroča pomanjkljivo splošno znanje o vsakdanjih stvareh. Pomanjkljivo znanje je velikokrat povod za nezanimanje za dogodke po svetu, za omejene možnosti za nadaljevanje šolanja in za neuspeh na področju zaposlovanja. Te težave pa posamezniku dajejo občutek manjvrednosti in nesposobnosti. Prav to je vzrok za spodbujanje in širjenje splošnega znanja.

Za uspešno in kakovostno izobraževanje gluhih in naglušnih se mora izobraževalna institucija (redna ali specializirana šola) nenehno razvijati. Nenehno je potrebno razvijati in nadgrajevati programe, vsi zaposleni (strokovni kader) morajo vsakodnevno nadgrajevati svoje znanje in se nenehno prilagajati vsem potrebam gluhega in naglušnega učenca. Potrebno je prilagajati okolje, kjer poteka izobraževanje, posodabljati in nadgrajevati je potrebno tehnologijo in opremo. Nujno je istočasno upoštevati učni načrt, ki narekuje minimalne standarde znanja za napredovanje, in biti pri tem izredno kreativen ter uporabljati metode, ki bodo gluhemu in naglušnemu posredovano učno snov približale (delo s slikami, video vsebinami, različnimi materiali, ki jih lahko otipajo, delo v skupinah za krepitev komunikacije itd.). Učitelj mora podajati učno snov obrnjen proti učencem, saj mora biti obraz v času govora dobro viden. Čim manj se mora gibati po prostoru. Njegov govor ne sme biti prehiter ali prepočasen, prav tako mora govoriti ravno prav glasno. Pri razlagi si mora pomagati s pisano besedo, in sicer mora na tablo zapisati pomembne besede oziroma stavke iz učne snovi, ki jo podaja (Redžepović in Juhart 2007, 77). Vsekakor pa mora biti postorjeno vse za dobro celostno počutje učenca v izobraževalni instituciji. Celoten potek dela z gluhi in naglušnimi podrobno navaja Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami.

Gluhi in naglušni otroci po končanju osnovne šole lahko nadaljujejo svoje izobraževanje v rednih srednjih šolah, največkrat pa se odločijo za prilagojene poklicne srednješolske programe v okviru specializiranih zavodov za gluhe in naglušne. Problem rednih srednješolskih programov je predvsem ta, da pouk ne poteka v slovenskem znakovnem jeziku. Zaradi pomanjkljivega besedišča, neinformiranosti in velikokrat nižje dosežene stopnje predznanja gluhi in naglušni kljub prisotnosti tolmača pouku težko sledijo. Največji problem

pa nastane pri prestopu na fakulteto. Gluhi in naglušni študentje so pravzaprav zelo redki. To je posledica predvsem neprilagajanja fakultet.

5 Študija primera Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana

Kot že omenjeno, se bom v nadaljevanju podrobneje ukvarjala z izobraževanjem v enem izmed specializiranih institucij oziroma zavodov, ki se ukvarjajo z izobraževanjem gluhih in naglušnih, in sicer z Zavodom za gluhe in naglušne Ljubljana. Ta zavod sem izbrala predvsem zato, ker v njem že nekaj časa delujem kot prostovoljka. To mi daje možnost notranjega opazovanja in podrobnejšega spoznavanja delovanja tega zavoda. Za podroben vpogled v potek izobraževalnega procesa znotraj tega zavoda sem za sodelovanje prosila učitelje, ki se vsakodnevno srečujejo z izobraževanjem gluhih in naglušnih otrok.

5.1 Kratka predstavitev Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana

Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana (v nadaljevanju ZGNL) je »osrednja slovenska državna ustanova za obravnavo gluhih in naglušnih otrok in mladostnikov ter otrok, mladostnikov in odraslih oseb z govorno-jezikovno motnjo« (Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana 2009), katerega korenine segajo v leto 1900. Je javna vzgojno-izobraževalna ustanova, ki gluhim in naglušnim omogoča razvoj in učenje njihovega primarnega maternega jezika (slovenskega znakovnega jezika (v nadaljevanju SZJ)) in izobraževanje (tako predšolsko, osnovnošolsko kot tudi srednješolsko – poklicno) v SZJ. Poleg tega se v okviru ZGNL izvajajo tudi različne terapije sluha in govora, s katerimi poskušajo kar se da izboljšati kakovost življenja gluhih in naglušnih oseb (Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana 2009).

Zavod poleg gluhih in naglušnih otrok in mladostnikov vključuje še otroke z govorno-jezikovnimi motnjami in otroke z avtističnimi motnjami (te so začeli vključevati šele pred kratkim).

Zavod obsega 5 ločenih delov. Obsega vrtec in osnovno šolo, ki potekata po enakih vzgojno-izobraževalnih programih kot vse redne tovrstne institucije. Razlika je le v nekaterih prilagoditvah (uporaba SZJ, prisotnost strokovnih delavcev ...). Pomemben del ZGNL je

srednja šola. Srednješolski program je raznolik in se deli na nižje poklicno izobraževanje, srednje poklicno izobraževanje, srednje strokovno izobraževanje in poklicno – tehniško izobraževanje, na vseh naštetih programih pa obstajajo smeri lesarstvo, metalurgija in strojništvo, tekstilstvo in medijski tehnik. K ZGNL je priključen tudi dom Frana Grma, kjer potekata domska vzgoja in izobraževanje otrok, ki imajo stalno bivališče v oddaljenih krajih in med tednom bivajo v tem dijaškem domu. Zadnji del predstavlja zdravstvena enota, katere naloge so »surdopedagoške dejavnosti, logopedске dejavnosti, klinično-psihološke dejavnosti, specialistična ORL-dejavnost, specialistična pedopsihiatrična dejavnost, avdiološke dejavnosti, defektološka diagnostika, delovno-fizioterapevtska dejavnost« (Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana 2009).

V ZGNL so zaposleni tako slišči kot tudi gluhi učitelji. Gluhi učitelji poučujejo v znakovnem jeziku, slišči pa v slovenskem knjižnem jeziku, prisoten pa mora biti tolmač. Nekateri izmed sliščih učiteljev že uporabljajo znakovni jezik, tisti, ki pa ga še ne obvladajo, so obvezani v okviru ZGNL obiskovati tečaj SZJ. Poleg učiteljev in tolmačev pa je v zavodu zaposlenih še veliko različnih delavcev: psihologi, socialni pedagogi, socialni delavci, različni terapevti in še drugi, ki skrbijo za celoten napredek varovancev zavoda in za pomoč pri različnih težavah in motnjah.

5.2 Analiza intervjujev

Za preverjanje teorije in ugotavljanje veljavnosti svojih hipotez sem izvedla štiri intervjuje s tremi osnovnošolskimi in eno srednješolsko učiteljico v ZGNL (glej priloge A, B, C in Č). Vprašanja sem sodelujočim po predhodnem dogovoru posredovala preko elektronske pošte, kasneje pa sem na enak način prejela tudi odgovore. Dobljene informacije sem analizirala po vprašanjih, kakor so si le-ta sledila. Pri vsakem vprašanju sem združila odgovore vseh štirih sodelujočih in izpostavila glavne ugotovitve, skupne točke in razlike.

Prvo vprašanje se je nanašalo na to, kako je zastavljeno izobraževanje za gluhe in naglušne – ali je prilagojeno ali enakovredno kot za vse ostale in kakšne so prilagoditve (če se le-te pojavljajo). Vse osebe so se strinjale, da je izobraževanje prilagojeno. Oseba A je poudarila, da je izobraževanje v osnovi zastavljeno na enak način kot v vseh rednih šolah, hkrati pa so nujne prilagoditve, ki se kažejo predvsem pri ustnem spraševanju in razlaganju učne snovi, ki

mora biti tolmačena v SZJ. Oseba B je izpostavila prilagoditve na področju podajanja učne snovi (uporaba posebnih surdopedagoških metod in SZJ, veliko slikovnega gradiva in raznih pripomočkov), prav tako je nenehno potrebno preverjati razumevanje snovi. Prilagoditve so po njenih besedah tudi pri preverjanju znanja. Oseba C je kot največjo prilagoditev izpostavila to, da se pri pouku gluhih in naglušnih ne uporablja slušnega razumevanja (besedila se učencem kopirajo). Oseba Č pa je poudarila, da izobraževanje poteka malo drugače kot pri slišočih. Izpostavila je dodatno leto v srednješolskem izobraževanju, »manjši normativ v razredih«, podaljšan čas pisanja in prisotnost tolmača pri pouku.

V drugem vprašanju me je zanimalo, kako je s pridobljenim znanjem gluhih in naglušnih učencev in ali je stopnja pridobljenega znanja enaka ali nižja od njihovih slišočih sovrstnikov. Vse sodelujoče so na nek način izpostavile, da stopnja pridobljenega znanja ni popolnoma enaka kot pri slišočih oziroma je po besedah osebe C drugačna od slišočih. Razberemo lahko, da je zaradi pomanjkanja besednega zaklada in zato nesprejemanja informacij v vsakdanjem življenju njihova stopnja znanja nižja. Vse štiri sodelujoče se strinjajo, da je stopnja znanja odvisna tudi od vsakega posameznika (koliko je pripravljen sam narediti za izboljšanje besednega zaklada in znanja), po besedah osebe B pa tudi od tega, kakšne pripomočke za sluh posameznik uporablja in kakšne splošne izobraževalne pogoje ima. Oseba Č je izpostavila tudi to, da imata velik vpliv motivacija in veselje do poklica, za katerega se šolajo (velja za srednješolski program), prav tako pa je znanje odvisno od motenj, ki jih ima posameznik poleg motenj sluha.

V tretjem vprašanju sem spraševala po težavah, ki se pojavljajo znotraj izobraževanja. Oseba A je kot težavo vzpostavila predvsem pomanjkanje komunikacije in komunikacijske težave, ki nastajajo zlasti zaradi neznanja in neuporabe SZJ s strani slišočih. Oseba B je izpostavila težave pri sledenju dogajanja (predvsem v integriranih programih), pomanjkanje informacij, več potrebnega vloženega časa v učenje, omejene socialne stike in stigmo ter čustvene težave. Oseba C je navedla predvsem dezinformiranost kot posledico težav s sluhom. Oseba Č je prav tako izpostavila težave z razumevanjem jezika in pomanjkljiv besedni zaklad (tako pri slovenskem jeziku kot tudi pri SZJ – znakovni jezik se kot predmet namreč pojavi šele v SŠ) in težave z ubesedenjem stvari. Tako učeči velikokrat ne razumejo pojmov. Velika težava so tudi finance, ki ne omogočajo bilingvalnega pouka (kjer en učitelj razlaga v slovenskem jeziku, drugi v znakovnem).

Četrto vprašanje se je nanašalo na zahtevnost izobraževanja ter na SZJ in uporabo ožjega besedišča v okviru le-tega. Zanimalo me je, ali je to vzrok za neenakovredno znanje oziroma izobraževanje. Oseba A in C sta se strinjali, da je ozek besedni zaklad težava in hkrati ovira do doseganja enakovrednega izobraževanja in znanja. Oseba B in Č se s tem nista strinjali in sta pojasnili, da je v znakovnem jeziku možno razložiti vso snov. Oseba B je izpostavila to, da je doseganje enakovrednega znanja odvisno od vsakega posameznika. Oseba Č pa je zapisala, da je s pomočjo tolmača, ki ga imajo na voljo, mogoče doseči enakovredno znanje. Osebi B in C sta potrdili, da je izobraževanje v znakovnem jeziku zahtevnejše.

Peto vprašanje je spraševalo po tem, ali gluhi in naglušni učenci dosegajo zastavljeni nivo in cilje danega izobraževalnega sistema. Oseba A je na dano vprašanje odgovorila z ne, torej da ne dosegajo enakih standardov. Osebe B, C in Č so bile mnenja, da je to odvisno od posameznika. Oseba Č je kot dokaz svoje trditve navedla dosežke nekaterih gluhih in naglušnih, ki so dosegli visoko stopnjo izobrazbe (glej prilogo Č).

Šesto vprašanje se je nanašalo na to, kako smiselne bi bile prilagoditve učnih pripomočkov in gradiv in kakšne prilagoditve bi bile potrebne. Vse sodelujoče so se strinjale, da so prilagoditve nujne. Potrebno bi bilo prilagoditi učbenike, na podlagi odgovorov osebe A in C predvsem berilo, ki vsebuje preobsežna, pretežka in težko razumljiva besedila, ki zaradi pomanjkljivega besednega zaklada gluhim in naglušnim niso razumljiva. Prav tako bi po besedah osebe C učbeniki morali vsebovati manj besedil in le temeljne podatke. Oseba B je izpostavila tudi dostopnost do snovi, podane v SZJ. Prav tako bi bilo po njenem mnenju potrebno oblikovati predmet slovenski znakovni jezik, ki bi se ga izvajalo že v osnovni šoli, slovenski jezik pa bi moral veljati kot tuji jezik. S tem se je strinjala tudi oseba Č, ki je poleg tega kot nujno prilagoditev navedla še uporabo vizualnih in tehničnih pripomočkov ter dopolnitev učbenikov za učenje znakovnega jezika.

V sedmem vprašanju sem spraševala po mnenju, ali je stopnja izobrazbe po končanem šolanju enakovredna tisti, ki jo dosežejo slišči učenci. Osebe A, C in Č so povedale, da stopnja izobrazbe ni enaka stopnji sliščih vrstnikov. Oseba B je poudarila, da je to odvisno od posameznika, enakega mnenja sta bili tudi osebi C in Č (oseba Č je omenila, da je stopnja odvisna od drugih motenj, ki jih še imajo ti otroci).

Naslednje vprašanje je od sodelujočih zahtevalo, da izrazijo svoje izkušnje glede tega, ali se med gluhi in naglušni učenci pojavljajo razlike in kakšne so te razlike. Vse sodelujoče so se strinjale, da se razlike pojavljajo, tako kot tudi pri sliščih. Oseba B je izpostavila vzročne

dejavnike, na podlagi katerih prihaja do razlik. To so stopnja izgube sluha (ta dejavnik je omenila tudi oseba Č), vrsta uporabe slušnega pripomočka, vrsta motenj, okolje, komunikacija doma in osebne značilnosti.

Deveto vprašanje je spraševalo po možnostih, ki jih imajo gluhi in naglušni po končani osnovni šoli. Odgovori vseh sodelujočih jasno kažejo na to, da imajo učenci z motnjami sluha enakovredne možnosti pri vpisu v srednjo šolo in kasneje na fakulteto. Po besedah osebe B imajo celo prednost pri vpisu (kot vsi ostali OPP). Prav tako imajo pravico do prisotnosti tolmača pri nadaljnjem šolanju. Odločiti pa se morajo učenci sami s pomočjo staršev.

Pri zadnjem vprašanju sem sodelujoče prosila, naj naštejejo še ostale spremembe, ki bi pomagale pri izboljšanju izobraževanja gluhih in naglušnih. Oseba A je izpostavila prilagoditev učnih načrtov. Oseba B je izpostavila potrebo po uvedbi slovenskega znakovnega jezika kot predmeta v okviru osnovne šole, slovenščina bi se morala upoštevati kot tuji jezik. Prav tako bi morala biti snov na voljo v slovenskem znakovnem jeziku. Uporabljati bi bilo potrebno več praktičnega in projektnega učenja, možnosti po uporabi tolmača bi morale biti stalne, več pa bi moralo biti tudi druženja med slišječimi in neslišječimi (znotraj Slovenije in tudi mednarodno). Osebi B in C sta izpostavili prilagoditev učbenikov, oseba C pa je predlagala še spremembo berila in več knjig v SZJ. Oseba Č je kot glavni predlog podala dobre učitelje, ki obvladajo znakovni jezik in bodo gluhim in naglušnim dajali občutek enakovrednosti.

Na podlagi danih odgovorov je možen dober vpogled v enakovrednost izobraževanja gluhih in naglušnih, v njihove težave in v potrebe po spremembi. Vprašanja so bila obširna, zato je možno, da ponekod niso bile podane vse informacije. Pri tovrstnih odprtih vprašanjih lahko pride tudi do predvidljivih odgovorov, saj nam udeleženi lahko podajo odgovore, ki jih mi pričakujemo. Kljub temu pa nam intervjuji omogočajo videti stanje s strani tistih, ki se vsakodnevno ukvarjajo s področjem. V nekaterih stvareh je možno videti povezave, drugje se mnenja in izkušnje razlikujejo. Te razlike pa so lahko posledica tega, da se vse intervjuvanke srečujejo z različnimi skupinami gluhih in naglušnih učencev, ki imajo poleg težav s sluhom še različne druge motnje, so različne starosti itd.

5.3 Težave gluhih in naglušnih znotraj izobraževalnega sistema

Obstaja veliko težav in ovir, na katere naletijo osebe z motnjami sluha v času svojega življenja. Prav tako se z njimi srečujejo v procesu izobraževanja. Te prepreke lahko z vztrajnostjo, trdo voljo in podporo bližnjih premostijo, lahko pa se nehajo truditi, se vdajo občutku manjvrednosti in se začnejo zapirati vase.

Ena izmed najpogostejših ovir, s katerimi se srečujejo osebe z motnjami sluha, je problem komunikacije. Ta težava se pogosteje pojavlja pri tistih gluhih in naglušnih, ki so vključeni v redne programe izobraževanja. Soočiti se morajo z uporabo govorne besede, saj slišči ne poznajo znakovnega jezika. Učenci tako ne morejo vzpostaviti stikov z vrstniki, to pa vodi v izolacijo (Charlson v Schmidt in Čagran 2006, 32–33). Komunikacijske prepreke prav tako negativno vplivajo na posameznikovo identiteto in samopodobo, omejujejo njegovo osebnostno rast in zmanjšujejo občutek enakovrednosti. Poleg tega so kljub temu, da je gluhoti nevidna, zaznamovani zaradi uporabe slušnih aparatov, polževih vsadkov in znakovnega jezika. Deležni so tudi posebne individualne strokovne pomoči, ki jo sošolci opazijo (Redžepović in Juhart 2007, 54). Ti otroci se ne morejo integrirati v okolje. V specializiranih izobraževalnih ustanovah se s temi težavami srečujejo manjkrat, saj so otroci med seboj enaki, se ne obsojajo in se lažje sporazumevajo, saj večinoma vsi uporabljajo slušne pripomočke in znakovni jezik.

Poleg tega težave nastajajo tudi pri samem pridobivanju znanja. Njihov besedni zaklad je ožek. Težave nastajajo z razumevanjem snovi in posledično s pridobivanjem podanega znanja. Tako so dosežki gluhih in naglušnih otrok neprimerljivi s tistimi, ki jih dosežejo slišči. Podatki kažejo, »da bralno razumevanje osemnajstletnih dijakov z motnjo sluha ustreza nivoju znanja 3. razreda osnovne šole, medtem ko rezultati na področju matematičnega računanja ustrezajo nivoju znanja 7. razreda« (Allen v Schmidt in Čagran 2006, 27). Dosežejo torej slabšo pismenost v primerjavi s sovrstniki.

V procesu izobraževanja je pogosta težava tudi pomanjkanje strokovno usposobljenih delavcev in slabo poznavanje slovenskega znakovnega jezika med njimi. Poleg tega se lahko pojavlja tudi pomanjkanje usposobljenih učiteljev, ki niso dovolj »poučeni« o delu z gluhih oziroma naglušnim otrokom in tako svojega dela ne prilagodijo potrebam teh otrok.

Omeniti je potrebno še nekaj drugih težav, ki se pojavljajo znotraj izobraževanja gluhih in naglušnih. Prva izmed teh je vsekakor spust ravni znanja, ki sicer omogoča lažje doseganje rezultatov, hkrati pa učence spravlja v neenakovreden položaj v primerjavi z njihovimi sovrstniki. Prihaja tudi do omejevanja možnosti dodatnega učenja (razni tečaji, učenje tujih jezikov itd.). Tako specializirane kot tudi redne šole, kjer so vključeni gluhi in naglušni otroci, se srečujejo s pomanjkanjem sredstev, kar jim onemogoča nakup primerne opreme in pripomočkov. Omejena je tudi uporaba javnih medijev (televizijski programi ne omogočajo tolmačenja, spletne strani uporabljajo prezahtevne in nerazumljive izraze itd.).

Veliko težav se pogosto navezuje na odločitev staršev in strokovnih delavcev, ki otroka usmerijo v neprimerne izobraževalne ustanove. Na podlagi mnenja strokovnih komisij, ki spremljajo otroka, je potrebno otroka usmeriti v izobraževalno ustanovo, ki bo zanj najprimernejša, ki mu bo omogočala pridobiti čim več kakovostnega znanja in mu bo nudila podajanje znanja na načine, ki bodo prilagojeni njegovim sposobnostim. Velika težava pri izobraževanju gluhih in naglušnih je tudi ta, da so izobraževalne institucije, ki otrokom z motnjo sluha nudijo prilagojeno izobraževanje, redke. Večinoma so prisotne samo v večjih krajih. Gluhi in naglušni otroci, ki prihajajo iz oddaljenejših krajev, nimajo dostopa do specializiranih šol. In ker starši velikokrat nimajo možnosti, da bi jih vsakodnevno vozili v oddaljene šole, ali pa ne želijo, da bi otroci bivali daleč stran od doma (npr. v dijaškem domu), svoje otroke vpišejo v najbližjo redno izobraževalno institucijo, kjer pa je za njihov celosten razvoj velikokrat storjeno kar nekaj škode.

6 Razmislek o prihodnosti področja

Iz predhodno napisanega lahko razberemo, da je na področju izobraževanja gluhih in naglušnih veliko pomanjkljivosti, ki bi jih bilo potrebno odpraviti in na podlagi katerih bi bilo potrebno spodbuditi razvoj, ki bi prinesel izboljšanje. Da se proces razvoja sploh lahko začne, so potrebne spremembe na vseh ravneh družbe, torej na mikro, mezo in makro ravni.

Na mikro ravni gre predvsem za delovanje vsakega posameznika, ki lahko prispeva k razvoju in izboljšanju položaja gluhih in naglušnih v družbi. Seveda posameznik težko spremeni stvari znotraj samega izobraževanja oseb z motnjami sluha. Lahko pa v vsakdanjem življenju prispeva k večji vključitvi gluhih in naglušnih v družbo in jim s tem pomaga pri splošni

razgledanosti in osebnostnem razvoju. Sprejetost bi tem osebam pomagala pri občutku enakovrednosti in jim pomagala pri razvoju identitete. Posameznik lahko veliko naredi na področju komunikacije. Pri tem nastaja težava nepoznavanja slovenskega znakovnega jezika s strani slišočih. Osnovno komunikacijo bi omogočilo že znanje abecede slovenskega znakovnega jezika. Ta osnova bi omogočila neko sporazumevanje med neslišočimi in slišočimi. Tako bi drug drugega bolje spoznali, se na ta način bolj povezali in se medsebojno boljše razumeli.

Za kakovostnejšo komunikacijo bi šolski sistem lahko uvedel predmete v osnovni šoli, kjer bi se slišoči znotraj obveznih izobraževalnih vsebin spoznali s slovenskim znakovnim jezikom in tako osvojili vsaj osnovno zmožnost komunikacije z gluhi in naglušni. S tem se kaže nujnost sprememb na mezo ravni. Potrebno bi bilo torej spremeniti zakonodajo. Uvesti bi bilo treba čim zgodnejše spoznavanje slišočih z osebami z motnjami sluha in tako omogočiti enakovrednost, vključenost, komunikacijo itd. Znotraj področja izobraževanja bi bilo potrebno zakonsko uvesti prilagojene učne pripomočke in učna gradiva (učbenike ...). Prav tako bi bilo treba bolj izpostavljati pravice gluhih in naglušnih do uporabe tolmača in jih s tem tudi seznanjati. Sprejeti bi bilo potrebno tudi zakone glede tolmačenja raznovrstnih oddaj in programov na televiziji (za najmlajše, mlade in odrasle), ki bi omogočili gluhi in naglušni učenje besedišča in boljše razumevanje dogodkov. To bi omililo nekatere težave pri izobraževanju, ki nastajajo zaradi slabega besedišča in nerazgledanosti. Na koncu pa bi bilo željo po pridobitvi kakovostnega znanja potrebno spodbuditi z več možnostmi za zaposlitev (uvesti bi bilo potrebno ustrezno zakonodajo glede zaposlovanja gluhih in naglušnih).

Na globalni oziroma makro ravni bi se gluhi in naglušni iz različnih držav morali več povezovati med seboj in deliti svoje izkušnje. Nerazvite države in države v razvoju bi se morale zgledovati po tistih, ki imajo boljše urejeno in razvito celotno področje gluhih in naglušnih v vsakdanjem življenju, tudi v izobraževanju. Ena izmed zglednih držav, ki ima visoko razvit sistem socialne države, ki ima dobro zakonodajo in uporablja dobre prakse na področju gluhih in naglušnih, je vsekakor Danska.

6.1 Danska kot primer dobre prakse

Položaj gluhih in naglušnih v družbi na Danskem je dober. Razne organizacije (npr. Danska zveza naglušnih) se zavzemajo za oblikovanje zakonodaje za enakopravno sodelovanje gluhih in naglušnih na vseh družbenih področjih (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010b). Želijo tudi zmanjšati oziroma izničiti težave s komunikacijo. To poskušajo storiti na način, da osebe z motnjami sluha brezplačno prejmejo tehnične pripomočke (tudi baterije zanje), ki jih potrebujejo za lajšanje težav s sluhom, prav tako pa tudi pripomočke, kot so svetlobni zvonec, videofon, »baby alarm« itd. (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010b). Gluhi in naglušni v tej državi so aktivni na mnogo področjih, saj jim je to omogočeno s strani države. Udeležujejo se na športnem področju, delajo kampanje, prav tako so dejavni tudi na področju kulture – imajo muzeje, ki predstavljajo pomembne zgodovinske stvari, ki se vežejo na njihov razvoj. Možnost imajo obiskovati tudi protestantsko cerkev, kjer je obred preveden v znakovni jezik (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010a).

Da se lahko udeležujejo na vseh teh področjih, morajo biti sposobni komunicirati. To jim poleg pripomočkov omogoča tudi razvitost znakovnega jezika, ki ima danes približno 5000 kretenj (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010a). »Center izvaja tudi 3,5-letni visokošolski program za tolmače, tečaje danskega in občasno mednarodnega znakovnega jezika za slišče in gluhe ter tečaje 'baby sign' – otroškega znakovnega sporazumevanja.« (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010a)

Prav tako so gluhi in naglušni na Danskem deležni dobrega izobraževalnega sistema. Vsi učenci in študentje, ki se izobražujejo v javnih institucijah, so deležni boljših slušnih pripomočkov (digitalnih slušnih aparatov), prav tako dobijo brezplačen FM-sistem. Vse to omogoča boljše sprejemanje informacij. Uspešen šolski sistem se kaže tudi v tem, da se okrog polovica vseh gluhih na Danskem lahko pohvali s končano srednjo šolo (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010a). To jim omogoča predvsem pravica do tolmača in zapisnikarja znotraj izobraževanja. Poleg tega na to verjetno vpliva splošna razgledanost, ki je posledica vključevanja na različna področja. Uspešnost je vidna tudi na področju zaposlovanja, saj je znano, da na delo hodi 48 odstotkov gluhih (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010a).

Pridobivanje znanja in informacij jim omogoča tudi televizija, saj imajo svojo televizijo »DeafTV«, ki vsako nedeljo v okviru nacionalne televizije prenaša program v znakovnem

jeziku (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2010a). Sicer imamo tudi pri nas Spletno TV z enakim namenom. Razlika je v tem, da na Danskem ta televizijski kanal financira država, kar jim omogoča več zaposlenih in tudi več raznolikega programa. To prispeva k splošni izobrazbi gluhih in naglušnih in širjenju besednega zaklada.

Danska je torej ena izmed tistih držav, ki imajo dobre pogoje za življenje gluhih in naglušnih oseb. Uspešno premagujejo komunikacijske ovire (s pomočjo pripomočkov, razvitega področja znakovnega jezika ...), udeležujejo se v različnih dejavnostih in imajo dober izobraževalni sistem, kar jim omogoča kakovostno znanje in hkrati s tem zmožnost kasnejše zaposlitve. Seveda se tudi pri njih veliko področij (tudi področje izobraževanja) še vedno razvija in izboljšuje. Vsekakor pa bi bilo za položaj gluhih in naglušnih v Sloveniji potrebno slediti njihovim načelom, prav tako tudi načelom še katere druge države, ki ima dobro razvito spet katero drugo področje.

7 Zaključna razmišljanja

Gluhi in naglušni se znotraj izobraževanja srečujejo s številnimi težavami. Obstoječi izobraževalni sistem namreč ne narekuje posebnih prilagoditev, ki bi pripomogle k doseganju vseh standardov na področju izobraževanja. Sistem je enak tako za slišče kot tudi za tiste z motnjami sluha. Gluhi zato težko dosegajo enako stopnjo izobrazbe, enako znanje in enak nivo kot slišči. Seveda je to, koliko dosežejo, v veliki večini odvisno od posameznika samega, od njegovih motenj, od okoliščin, v katerih živi (podpora in pomoč staršev itd.), in od njegove lastne pripravljenosti za delo in vlaganje truda. Da bi gluhim in naglušnim omogočili čim boljše pogoje za doseganje kakovostne izobrazbe, bi bilo znotraj kurikulumuma potrebno spremeniti in izboljšati kar nekaj stvari. Najbolj potrebne bi bile spremembe učnega gradiva (učbenikov, delovnih zvezkov ...), ki bi jezikovno in vizualno omogočale boljše razumevanje in s tem dvig celotnega standarda znanja. Da pa bi osebe z motnjami sluha dosegle čim višji standard, bi bile potrebne spremembe na vseh ravneh družbe.

S pomočjo teoretskega dela in analize stanja v Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani lahko potrdim svoji dve hipotezi. Kot pravi hipoteza ena (H1), sta družba in tudi izobraževalni sistem resnično premalo pozorna na gluhe in naglušne, njihove pomanjkljivosti in njihove težave. Znotraj izobraževanja se to kaže pri določenih zahtevah in nalogah, ki jih gluhi

resnično ne morejo opraviti (npr. slušno razumevanje, dolga in zahtevna besedila itd.). To bi bilo potrebno spremeniti in prilagoditi razumevanju in sposobnostim oseb z motnjami sluha. Potrjujem tudi drugo hipotezo (H2), ki trdi, da se gluhe in naglušne osebe v danem izobraževalnem sistemu težje znajdejo, saj jim že sama komunikacija in besedni zaklad povzročata težave pri sledenju. Seveda se z znakovnim jezikom da pojasniti vse stvari. Težave pa nastopijo pri zahtevnejših izrazih, besedilih, člankih itd., za katere gluhi in naglušni še niso slišali in zanje tudi ne poznajo kretnje. Prav tako potrjujem tudi drugi del te hipoteze, ki pravi, da bi zaradi težav ta skupina potrebovala izobraževalni sistem, ki bi bil na nek način delno spremenjen in prilagojen njihovim potrebam. To potrjujejo tako teorija kot tudi odgovori intervjujev, kjer se prikazane težave, s katerimi se srečujejo gluhi in naglušni. Te težave pa nakazujejo na nujnost po spremembah in izboljšanju. Poleg tega pa je iz odgovorov intervjuja možno razbrati kar nekaj predlogov, kaj bi se za kakovostnejše izobraževanje gluhih in naglušnih nujno moralo spremeniti.

8 Literatura

- Hernja, Nada, Alenka Werdonig, Milan Brumec, Sergeja Groegl, Diana Ropert in Irena Furjan Varžič. 2010. *Priročnik za delo z gluhimi in naglušnimi otroki*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kramberger, Anton in Samo Pavlin, ur. 2007. *Zaposljivost v Sloveniji – analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Krapše, Štefan, ur. 2004. *Otroci s posebnimi potrebami*. Nova Gorica: EDUCA.
- Lipužič, Boris. 1996. *Izobraževanje na razpotju*. Ljubljana: Modrijan.
- Mikuš Kos, Anica. 1999. *Različnim otrokom enake možnosti*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- Nacionalna strokovna skupina. 2011. *Bela knjiga o izobraževanju in vzgoji v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Novak, Bogomir. 1995. *Šola na razpotju*. Radovljica: Didakta.
- Redžepovič, Aljoša in Matjaž Juhart, ur. 2007. *Gluhi, naglušni in gluhoslepi na področju izobraževanja*. Ljubljana: Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.
- Schmidt, Majda in Branka Čagran. 2006. *Gluhi in naglušni učenci v integraciji/inkluziji*. Maribor: Slavistično društvo.
- *Splošna deklaracija človekovih pravic*. 1948. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (14. januar 2013).
- *Zavod za gluhe in naglušne*. Dostopno prek: <http://www.zgnl.si/> (9. junij 2013).
- Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije. 2010a. *Dober položaj gluhih na Danskem*. Dostopno prek: <http://www.zveza-gns.si/slovenija/dober-polozaj-gluhih-na-danskem> (19. junij 2013).
- --- 2010b. *Naglušni na Danskem*. Dostopno prek: <http://www.zveza-gns.si/evropska-unija/naglusni-na-danskem> (19. junij 2013).
- Židan, Alojzija. 2009. *Vzgoja za evropsko demokracijo: vzgoja mladih za demokracijo v 21. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Priloge

Priloga A: Intervju z osebo A

- 1. Gluhi in naglušni so zaradi različnih razlogov pogosto na nek način odrinjeni iz družbe. Za kakovostnejše življenje je (tako kot pri vseh ostalih) ključnega pomena kakovostno izobraževanje. Kako je pravzaprav zastavljeno izobraževanje oseb z motnjami sluha? Poteka tako kot za vse ostale sovrstnike ali je na kakšen način prilagojeno (npr. uporaba posebnih učnih metod, pripomočkov, prilagojena zahtevnost in ocenjevanje itd.)? Lahko naštejete nekaj prilagoditev (v primeru, da ste odgovorili, da je izobraževanje prilagojeno)?**

Če so učenci vključeni v redni (enakovredni) program, potem je vse zastavljeno in zahtevano tako, kot na rednih osnovnih šolah. Prilagojeno imajo ustno spraševanje, razlago snovi in vse, kar spada zraven, in sicer tako, da se vse tolmači v slovenski znakovni jezik (slovenski znakovni jezik lahko zna učiteljica, ki gluhe in naglušne poučuje, ali pa je v razredu prisoten tolmač).

- 2. Kako je s pridobljenim znanjem pri gluhih in naglušnih? Je stopnja pridobljenega znanja enaka kot pri sovrstnikih brez težav s sluhom? Ali je stopnja znanja nižja?**

Stopnja pridobljenega znanja je žal nižja, ker gluhim in naglušnim zelo močno primanjkuje besednega zaklada. Če so starši gluhega otroka in sam gluh otrok zelo disciplinirani in marljivi, se učijo vsak dan, VELIKO berejo, iščejo informacije še po drugih kanalih (internet, knjižnica ipd.), potem so lahko zelo uspešni. Žal pa je takih zelo malo.

- 3. Ali lahko naštejete težave, s katerimi se najpogosteje srečujejo gluhi in naglušni v okviru učenja in izobraževanja?**

Težava je predvsem v pomanjkanju komunikacije oziroma težave v njej. Pri tem imam v mislih neznanje oziroma neuporabo slovenskega znakovnega jezika s strani slišočih oseb.

- 4. Kot vemo, je besedišče slovenskega znakovnega jezika ožje kakor besedišče slovenskega jezika. To verjetno nemalokrat povzroča težave v komunikaciji. Ali je izobraževanje gluhih in naglušnih zaradi težav s komunikacijo in izrazoslovjem**

zahtevnejše? Ali ta težava predstavlja oviro do zmožnosti enakovrednega izobraževanja in enakovrednega znanja?

To predstavlja ogromno oviro, saj se pravzaprav vse težave vrtijo okoli slabšega besednega zaklada.

5. Izobraževalni sistem narekuje cilje, zahtevnost in nivo izobraževanja. Kako se gluhi in naglušni znajdejo znotraj tega? Ali lahko dosegaajo vse zastavljene in zahtevane cilje in predviden nivo?

Ne, ne dosegaajo enakih standardov kot v rednih šolah, saj se med šolanjem prilagajajo testi, zahteve ipd.

6. Bi bilo smiselno in potrebno prilagoditi učne pripomočke in učna gradiva posebej za potrebe gluhih in naglušnih? Če se s tem strinjate, prosim, da napišete, kakšne prilagoditve bi bile potrebne.

Absolutno! Nujno bi bila potrebna prilagoditev pri slovenskem jeziku – berilo. Besedila so preobširna, za gluhe in naglušne otroke večkrat zelo nerazumljiva, saj jim je zaradi slabšega besednega zaklada stvari težje pojasnjevati.

7. Menite, da je stopnja izobrazbe pri gluhih in naglušnih osebah po končanem šolanju enakovredna stopnji izobrazbe slišočih sovrstnikov?

Ne.

8. Ali se pojavljajo razlike med gluhimi in naglušnimi učenci znotraj izobraževalnega procesa? Če menite, da se pojavljajo, prosim, da naštejete, kakšne.

Seveda se pojavljajo. Tako kot se take razlike pojavljajo med slišočimi učenci. Eni so bolj uspešni, bolj dojemljivi za stvari, drugi manj.

9. Imajo gluhi in naglušni po končani osnovni šoli enakovredne možnosti za nadaljevanje šolanja na katerikoli srednješolskem programu? Kaj pa za nadaljevanje šolanja na katerikoli fakulteti?

Da, imajo. Po navadi se odločijo za nadaljevanje šolanja na srednješolskih programih znotraj Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana, najde se pa tudi kakšen gluhi učenec, ki "srečo"

preizkusi v redni srednji šoli. Ti otroci pa se že vnaprej pripravljajo na to, da bo "zunaj" zelo težko, ker pri pouku ne bo tolmača, ki bi jim pomagal, ipd.

10. Katere spremembe bi še predlagali za izboljšanje izobraževanja oseb z motnjami sluha?

Prva stvar je prilagoditev učnih načrtov. V rednih šolah (in učnih načrtih) je ogromno dela opravljenega preko poslušanja CD-jev ipd. S tem si gluhi na žalost ne morejo prav nič pomagati. Znotraj učnih načrtov pa ni nikakršnih prilagoditev, ki bi bile gluhim v pomoč (npr. tolmačenje ipd).

Priloga B: Intervju z osebo B

1. Gluhi in naglušni so zaradi različnih razlogov pogosto na nek način odrinjeni iz družbe. Za kakovostnejše življenje je (tako kot pri vseh ostalih) ključnega pomena kakovostno izobraževanje. Kako je pravzaprav zastavljeno izobraževanje oseb z motnjami sluha? Poteka tako kot za vse ostale sovrstnike ali je na kakšen način prilagojeno (npr. uporaba posebnih učnih metod, pripomočkov, prilagojena zahtevnost in ocenjevanje itd.)? Lahko naštejete nekaj prilagoditev (v primeru, da ste odgovorili, da je izobraževanje prilagojeno)?

Vaše vprašanje je izjemno široko, odgovor bi bila lahko cela knjiga ...

Za osebe s težjo izgubo sluha izobraževanje težko poteka enako kot za slišne sovrstnike, saj so prikrajšani za večino informacij, ki so podane po slušni poti; informacij, ki so podane po drugih čutnih poteh, pa brez razlage ne razumejo oziroma si jih razložijo po svoje.

Nujne so prilagoditve pri podajanju učne snovi in pri preverjanju znanja. Glede na stopnjo izgube sluha se pripravi individualni program za vsakega otroka, katera metoda bi bila zanj najprimernejša.

Otroci, ki so uporabniki slovenskega znakovnega jezika, imajo pravico do sprejemanja in podajanja učne snovi v slovenskem znakovnem jeziku, naj bo to učitelj ali pa tolmač pri pouku.

Poleg tega morajo biti učne snovi podane strukturirano, po surdopedagoških metodah in načelih. Vedno je potrebno nadgrajevati učno snov, od poznanega k neznanemu, od lažjega k težjemu, od konkretnega k abstraktnemu. Potrebna je zelo veliko slikovnega gradiva in

konkretnih pripomočkov. Ves čas učnega procesa je potrebno preverjati razumevanje učne snovi, si vzeti dovolj časa za osvojitev in zapomnitev pojmov.

Pri preverjanju in ocenjevanju znanja je potrebno sestaviti ali razložiti navodila tako, da jih bo učenec zares razumel, šele potem lahko odgovarja na vprašanja – pisno oziroma ustno – govorno ali v znakovnem jeziku. Preveriti je potrebno tudi, če smo njihov odgovor prav razumeli.

2. Kako je s pridobljenim znanjem pri gluhih in naglušnih? Je stopnja pridobljenega znanja enaka kot pri sovrstnikih brez težav s sluhom? Ali je stopnja znanja nižja?

Ponovno – odvisno od posameznika. Odvisno je tudi, ali govorimo o otrocih s polževim vsadkom, ki so ga prejeli v prvih letih življenja, ali o otrocih, ki so praktično brez uporabnih ostankov sluha s slušnimi aparati.

Na splošno imajo prav zaradi okrnjene zmožnosti pridobivanja in razumevanja informacij nižjo stopnjo znanja. V primeru, da imajo idealne pogoje za učenje in razvoj (prilagojene metode, brez dodatnih motenj, primerni slušni pripomočki, spodbudno domače okolje ...), pa se v stopnji znanja ne razlikujejo od povprečnih vrstnikov.

3. Ali lahko naštejete težave, s katerimi se najpogosteje srečujejo gluhi in naglušni v okviru učenja in izobraževanja?

Kje – v ZGNL ali v integraciji?

V rednih šolah integrirani gluhi in naglušni (z majhnimi ostanki sluha) ne morejo slediti vsemu dogajanju v razredu, ne dobijo dovolj informacij, za učenje doma porabijo mnogo več časa, da so enakovredni vrstnikom; zaradi gluhote oziroma naglušnosti in običajno težje razumljivega govora imajo lahko težave pri socialnih stikih, stigma je najhujša v času pubertete. Posledice gluhote se tako pokažejo še na socialnem in čustvenem področju.

4. Kot vemo, je besedišče slovenskega znakovnega jezika ožje kakor besedišče slovenskega jezika. To verjetno nemalokrat povzroča težave v komunikaciji. Ali je izobraževanje gluhih in naglušnih zaradi težav s komunikacijo in izrazoslovjem zahtevnejše? Ali ta težava predstavlja oviro do zmožnosti enakovrednega izobraževanja in enakovrednega znanja?

Ne, v znakovnem jeziku je mogoče razložiti vso učno snov. Izobraževanje pa je vsekakor bolj zahtevno, potrebuje več opisov, razlage, preverjanja razumevanja. Zelo pomembno je, da se učenec opismeni, saj lahko kasneje pridobiva znanja tudi sam s pomočjo pisane besede. Še enkrat pa trdim, da je mogoče, da pride gluha oseba do enakovrednega znanja – zagotovo pa z mnogo več truda (tako njegovega kot učiteljev in staršev) kot slišči vrstniki.

5. Izobraževalni sistem narekuje cilje, zahtevnost in nivo izobraževanja. Kako se gluhi in naglušni znajdejo znotraj tega? Ali lahko dosežajo vse zastavljene in zahtevane cilje in predviden nivo?

Ponovno – odvisno od posameznika in pogojev, ki jih ima. Možno je, ni pa lahko.

6. Bi bilo smiselno in potrebno prilagoditi učne pripomočke in učna gradiva posebej za potrebe gluhih in naglušnih? Če se s tem strinjate, prosim, da napišete, kakšne prilagoditve bi bile potrebne.

Najpomembnejši bi bili prilagojeni učbeniki za gluhe in naglušne, razložena snov dostopna tudi v SZJ, predmet znakovni jezik v osnovni šoli, učenje slovenščine kot tujega jezika ter velik poudarek na pismenosti.

7. Menite, da je stopnja izobrazbe pri gluhih in naglušnih osebah po končanem šolanju enakovredna stopnji izobrazbe sliščih sovrstnikov?

Odvisno od posameznika – pri nekaterih da.

8. Ali se pojavljajo razlike med gluhimi učenci in naglušnimi učenci znotraj izobraževalnega procesa? Če menite, da se pojavljajo, prosim, da naštejete, kakšne.

Seveda se, saj je vsak individuum. Na to vpliva ogromno dejavnikov:

- stopnja izgube sluha
- vrste slušnih pripomočkov
- morebitne dodatne motnje
- okolje, iz katerega izhaja
- vrsta komunikacije doma
- individualne značilnosti ...

9. Imajo gluhi in naglušni po končani osnovni šoli enakovredne možnosti za nadaljevanje šolanja na katerikoli srednješolskem programu? Kaj pa za nadaljevanje šolanja na katerikoli fakulteti?

Gluhi in naglušni imajo prednost pri vpisu na katerokoli šolo ali fakulteto, tako kot vsi otroci s posebnimi potrebami. Ostalo pa je odvisno od posameznika in njegove družine, strokovnjaki svetujemo, odločijo se sami.

10. Katere spremembe bi še predlagali za izboljšanje izobraževanja oseb z motnjami sluha?

Kot sem naštela že pri 6. točki, za gluhe in težko naglušne, ki so uporabniki SZJ in tudi s slušnimi pripomočki nimajo uporabnih slušnih ostankov:

- *predmet slovenski znakovni jezik v osnovni šoli,*
- *učenje slovenščine kot tujega jezika ter velik poudarek na pismenosti,*
- *veliko praktičnega in projektnega učenja,*
- *prilagojeni učbeniki za gluhe in naglušne,*
- *stalna možnost uporabe tolmača,*
- *razložena snov dostopna tudi v SZJ (na internetu),*
- *druženje z vrstniki, tako slišječimi kot gluhi (morebiti iz drugih držav, v Slovenji jih ni več veliko),*
- *...*

Priloga C: Intervju z osebo C

- 1. Gluhi in naglušni so zaradi različnih razlogov pogosto na nek način odrinjeni iz družbe. Za kakovostnejše življenje je (tako kot pri vseh ostalih) ključnega pomena kakovostno izobraževanje. Kako je pravzaprav zastavljeno izobraževanje oseb z motnjami sluha? Poteka tako kot za vse ostale sovrstnike ali je na kakšen način prilagojeno (npr. uporaba posebnih učnih metod, pripomočkov, prilagojena zahtevnost in ocenjevanje itd.)? Lahko naštejete nekaj prilagoditev (v primeru, da ste odgovorili, da je izobraževanje prilagojeno)?**

Seveda je za gluhe in naglušne učence način izvajanja izobraževanja prilagojen. Npr. gluhi so »oproščeni« slušnega razumevanja (CD), zato se jim besedilo natisne, učitelj ga najprej prebere naglas in uporablja znakovni jezik, kasneje ga učenci enkrat preberejo tiho vsak zase in potem še glasno drug drugemu.

2. Kako je s pridobljenim znanjem pri gluhih in naglušnih? Je stopnja pridobljenega znanja enaka kot pri sovrstnikih brez težav s sluhom? Ali je stopnja znanja nižja?

Problem pri pridobljenem znanju gluhih in naglušnih je v tem, da veliko informacij, ki jih slišiš, dobimo kar tako mimogrede, gre mimo njih (radio, TV), zato bi lahko rekla, da je njihovo znanje drugačno od slišičih vrstnikov. Gluhi in naglušni po navadi ne berejo radi (pretežke, neznane besede), zato tudi nimajo tako bogatega besednega zaklada, kot bi ga lahko imeli.

3. Ali lahko naštejete težave, s katerimi se najpogosteje srečujejo gluhi in naglušni v okviru učenja in izobraževanja?

Včasih lahko kakšna pomembna informacija gre kar mimo njih. Učitelj se obrne k tabli in reče mogoče kaj pomembnega, gluhi oz. naglušen učenec tega ne sliši in ne ve.

4. Kot vemo, je besedišče slovenskega znakovnega jezika ožje kakor besedišče slovenskega jezika. To verjetno nemalokrat povzroča težave v komunikaciji. Ali je izobraževanje gluhih in naglušnih zaradi težav s komunikacijo in izrazoslovjem zahtevnejše? Ali ta težava predstavlja oviro do zmožnosti enakovrednega izobraževanja in enakovrednega znanja?

Seveda je zaradi ožjega besedišča SZJ izobraževanje bolj zahtevno, kar zadeva komunikacijo in izražanje. Ta težava pa lahko predstavlja oviro do zmožnosti enakovrednega izobraževanja in znanja.

5. Izobraževalni sistem narekuje cilje, zahtevnost in nivo izobraževanja. Kako se gluhi in naglušni znajdejo znotraj tega? Ali lahko dosegajo vse zastavljene in zahtevane cilje in predviden nivo?

Doseganje ali nedoseganje zastavljenih in zahtevanih ciljev se seveda razlikuje pri vsakem gluhih oz. naglušnem učencu posebej. Nekateri so krepko pod zastavljenim nivojem, najdejo pa se tudi takšni, ki so krepko nad njim.

- 6. Bi bilo smiselno in potrebno prilagoditi učne pripomočke in učna gradiva posebej za potrebe gluhih in naglušnih? Če se s tem strinjate, prosim, da napišete, kakšne prilagoditve bi bile potrebne.**

To bi bilo nujno potrebno in ne samo smiselno. Prilagoditi bi bilo potrebno učbenike in pa berilo pri slovenskem jeziku. Učbeniki bi bili bolj konkretno naravnani, manj besedila, napisani samo temeljni podatki. V berilu pa bi bila besedila z manjšo vsebino, kratke zgodbe, odlomki.

- 7. Menite, da je stopnja izobrazbe pri gluhih in naglušnih osebah po končanem šolanju enakovredna stopnji izobrazbe slišočih sovrstnikov?**

Seveda se tudi tukaj gluhi in naglušni učenci razlikujejo drug od drugega. Res pa je, da je naše zdajšnje izobraževanje bolj prilagojeno gluhim in naglušnim, kot je bilo nekoč. Gluhi in naglušni so bolj integrirani v družbo, vendar prav zaradi gluhotе in zaradi mimobežnih informacij po mojem mnenju stopnja izobrazbe gluhih in naglušnih ni enakovredna stopnji slišočih vrstnikov.

- 8. Ali se pojavljajo razlike med gluhi in naglušnimi učenci znotraj izobraževalnega procesa? Če menite, da se pojavljajo, prosim, da naštejete, kakšne.**

Razlike se seveda pojavljajo. Nekateri so bolj vestni, se bolj trudijo in s tem tudi izboljšujejo svoj govor, besedni zaklad se širi, nekateri pa »stagnirajo«.

- 9. Imajo gluhi in naglušni po končani osnovni šoli enakovredne možnosti za nadaljevanje šolanja na katerikoli srednješolskem programu? Kaj pa za nadaljevanje šolanja na katerikoli fakulteti?**

Vsi gluhi in naglušni imajo možnost za nadaljevanje šolanja na katerikoli srednji šoli ali na fakulteti. Pravico imajo do tolmača, ki jim to šolanje še olajša oz. jim pomaga. Tolmač je nekakšna komunikacijska vez med gluhim/naglušnim in učiteljem oz. predavateljem.

- 10. Katere spremembe bi še predlagali za izboljšanje izobraževanja oseb z motnjami sluha?**

Prilagojeni učbeniki, berila, še več knjig v znakovnem jeziku...

Priloga Č: Intervju z osebo Č

- 1. Gluhi in naglušni so zaradi različnih razlogov pogosto na nek način odrinjeni iz družbe. Za kakovostnejše življenje je (tako kot pri vseh ostalih) ključnega pomena kakovostno izobraževanje. Kako je pravzaprav zastavljeno izobraževanje oseb z motnjami sluha? Poteka tako kot za vse ostale sovrstnike ali je na kakšen način prilagojeno (npr. uporaba posebnih učnih metod, pripomočkov, prilagojena zahtevnost in ocenjevanje itd.)? Lahko naštejete nekaj prilagoditev (v primeru, da ste odgovorili, da je izobraževanje prilagojeno)?**

Res je, da so gluhi zaradi otežene komunikacije s slišječimi v neenakem položaju, vendar pa se lahko kljub temu kakovostno izobražujejo, tako kot se slišечи. Seveda vsi ne dosegajo najvišje izobrazbe, vendar pa jih je glede na odstotek gluhih in naglušnih v primerjavi s slišječimi kar nekaj, ki imajo visoko ali višjo izobrazbo. S širjenjem integracije se večja tudi odstotek visoko izobraženih gluhih in naglušnih.

Proces izobraževanja in sam potek pa je za gluhe in naglušne, ki se šolajo v zavodih za gluhe, malo drugačen kot pri slišječih. Že od samega začetka so težave z razumevanjem jezika – slovenščine in s širjenjem besednega zaklada, ker pač jezika ne slišijo in ga zato ne sprejemajo tako kot slišечи vrstniki, ki so govornemu jeziku izpostavljeni že od rojstva dalje. Vendar kljub temu gluhi pridobivajo govorni jezik s pomočjo svojega naravnega jezika, znakovnega jezika, z nekajletnim zamikom, če jim je le-ta dan v polni meri, tako v šoli kot doma. Gluhi in naglušni, če nimajo nobenih drugih dodatnih motenj, lahko hitro napredujejo, treba pa je vedeti, da kljub temu potrebujejo daljši čas, da usvojijo določeno znanje. Zato je prilagoditev za njih v srednji šoli dodatno eno leto (3 + 2). Prilagoditev za njih je tudi manjši normativ v razredih, pri zaključnih izpitih in poklicni maturi pa podaljšan čas pisanja.

V zadnjih letih je prilagoditev za gluhe tudi možnost tolmačenja učne snovi s pomočjo tolmača, kar se vedno bolj uveljavlja v Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani.

- 2. Kako je s pridobljenim znanjem pri gluhih in naglušnih? Je stopnja pridobljenega znanja enaka kot pri sovrstnikih brez težav s sluhom? Ali je stopnja znanja nižja?**

To je zelo odvisno od vsakega posameznika. Tako kot pri slišječih tudi pri gluhih ni stopnja pridobljenega znanja enaka pri vseh. Na to vpliva več dejavnikov: čim večja je motivacija in veselje do poklica, za katerega se usposablja, tem večji je uspeh. Če pa so poleg gluhote prisotne dodatne motnje, je stopnja znanja seveda nižja.

3. Ali lahko naštejete težave, s katerimi se najpogosteje srečujejo gluhi in naglušni v okviru učenja in izobraževanja?

Težave so pri razumevanju jezika, tako govornega kot tudi znakovnega, če ne potekata simultano že od vsega začetka, od prvega razreda dalje. Pomanjkljiv besedni zaklad in s tem povezan tudi pomanjkljiv pojmovni znakovni zaklad sta zelo povezana z zgodnjim učenjem jezika, tako govornega kot znakovnega. Žal pa učenje znakovnega jezika ne poteka tako kot pri slišočih, kjer se učijo slovenščino že od prvega razreda dalje. Kot predmet je v Zavodu šele v srednji šoli, kar je mnogo, mnogo prepozno, vendar pa se že dela na tem, da bo znakovni jezik kot samostojni predmet tudi od prvega razreda osnovne šole dalje. Vsakega jezika se moraš učiti, tudi maternega, če želiš usvojiti drugi, tuji jezik. Pri gluhih pa je znakovni jezik njihov naravni jezik in z znanjem in učenjem tega jezika jim je veliko lažje razumeti govorni jezik z vsemi strukturami in pravili.

Bilingualni pouk, kjer sta v razredu prisotni dve učiteljici, ena razlaga snov v govornem jeziku, druga v znakovnem, je nekaj časa v Zavodu potekal kot projekt in se izkazal za zelo uspešnega, žal pa se zaradi težav s financiranjem ni nadaljeval. Gluhi so vizualni, hitro dojamejo pomen videnega in ga povežejo s pisano besedo (teorijo). Praktično hitro usvojijo proces tehnologije predmeta, največkrat pa tega ne znajo pravilno ubesediti, vendar se kljub temu mnogi kasneje v poklicu izkažejo kot zelo sposobni in dobri delavci v svojem poklicu.

4. Kot vemo, je besedišče slovenskega znakovnega jezika ožje kakor besedišče slovenskega jezika. To verjetno nemalokrat povzroča težave v komunikaciji. Ali je izobraževanje gluhih in naglušnih zaradi težav s komunikacijo in izrazoslovjem zahtevnejše? Ali ta težava predstavlja oviro do zmožnosti enakovrednega izobraževanja in enakovrednega znanja?

Mnogi menijo, da je znakovni jezik revnejši v izražanju kot govorni jezik, da ima manjše število pojmov, vendar temu ni tako. Znakovni jezik je zelo bogat jezik, ki ima svoje zakonitosti in lastnosti in s katerim se lahko izrazi vse. Težava je, ker se morajo gluhi dobro naučiti govorni jezik, da bi jih slišoč razumeli. Vemo pa, da niso vsi nadarjeni za učenje jezikov, to je enako pri slišočih, niso vsi sposobni naučiti se perfektne angleščine, da bi normalno komunicirali z Angleži. Zato pa imajo gluhi možnost, da s pomočjo tolmačenja pridobijo možnost do izobraževanja in enakovrednega znanja, kot ga imajo slišoč.

5. Izobraževalni sistem narekuje cilje, zahtevnost in nivo izobraževanja. Kako se gluhi in naglušni znajdejo znotraj tega? Ali lahko dosežajo vse zastavljene in zahtevane cilje in predviden nivo?

To je v glavnem odvisno od vsakega posameznika in motivacije. Gluhi, ki se šolajo v Zavodu, imajo omejene možnosti izbire poklica, saj zaradi manjšega števila gluhih Zavod ne more imeti večje palete poklicev in tako so gluhi primorani izbirati med poklici, ki so na voljo: grafika, kovinarstvo, lesarstvo, tekstil, medijski tehnik, računalništvo. Nekateri imajo želje po drugačnem izobraževanju, vendar se le redkokateri odloči, da se po končani osnovni šoli vpiše v kateri drugi srednješolski program. Razveseljivo pa je, da se kar nekaj gluhih odloči po končani srednji šoli nadaljevati študij v grafični ali medijski oz. računalniški smeri, kar dokazuje, da so med šolanjem v Zavodu pridobili zadovoljiv nivo znanja in tako izpolnili svoje želje in cilje.

Ponosni pa smo tudi na štiri gluhe učitelje v Zavodu, ki so uspešno zaključili študij na defektologiji, računalništvu, lesarski fakulteti in akademiji za likovno umetnost.

Gluhi, ki so se šolali v rednih srednjih šolah, pa se odločajo tudi za študij na različnih fakultetah ali višjih šolah (farmacija, kemija, biologija, pošta).

6. Bi bilo smiselno in potrebno prilagoditi učne pripomočke in učna gradiva posebej za potrebe gluhih in naglušnih? Če se s tem strinjate, prosim, da napišete, kakšne prilagoditve bi bile potrebne.

Seveda bi bilo smiselno prilagoditi učna gradiva za gluhe. Tu mislim predvsem na slovenščino, ki je za gluhe drugi jezik, kot tuji jezik, in bi bila za gluhe lahko prilagojena, tako kot je slovenščina za tujce. Lažje bi jo razumeli in se je naučili. Potrebno bi bilo tudi dopolniti učbenike za znakovni jezik, posebno za prvo triado, in uporabiti čim več vizualnih pripomočkov. Tudi sicer bi morali pri vseh predmetih uporabiti čim več tehnično-vizualnih pripomočkov, kar v sedanjem času tehnologije ne bi bilo težko. Zavedati se moramo, da gluhi, ki so vizualni, vse sprejemajo skozi oči in si tako lažje predstavljajo in zapomnijo.

7. Menite, da je stopnja izobrazbe pri gluhih in naglušnih osebah po končanem šolanju enakovredna stopnji izobrazbe slišočih sovrstnikov?

Težko rečem, da ni enakovredna, je pa odvisno, kot sem že prej napisala, od posameznika. Gluhi, ki imajo dodatne težave ali motnje, res nimajo enakovredne izobrazbe kot slišoč

vrstniki, kljub temu da končajo šolanje, ker imajo različna merila ocenjevanja. Teoretično znanje zagotovo ni na enakem nivoju, kar pa popravijo s praktičnim delom.

8. Ali se pojavljajo razlike med gluhi in naglušnimi učenci znotraj izobraževalnega procesa? Če menite, da se pojavljajo, prosim, da naštejete, kakšne.

Razlike so, tako kot so razlike pri slišočih, eni so boljši, drugi slabši.

Glede razlike zaradi slušne okvare pa so razlike zaradi razumevanja in sprejemanja informacij. Če je stopnja naglušnosti zelo nizka, je pri takih naglušnih največkrat razumljivost boljša kot pri gluhih. Ni pa nujno. Večkrat je zmotno mnenje, da naglušni, ki tudi bolje govorijo, tudi bolje razumejo.

9. Imajo gluhi in naglušni po končani osnovni šoli enakovredne možnosti za nadaljevanje šolanja na katerikoli srednješolskem programu? Kaj pa za nadaljevanje šolanja na katerikoli fakulteti?

Mislím, da sem na to vprašanje odgovorila že v prejšnjih odgovorih. Napisala bi samo še, da je nekaj gluhih uspešno končalo študij tudi v Ameriki.

10. Katere spremembe bi še predlagali za izboljšanje izobraževanja oseb z motnjami sluha?

Predvsem dobre, srčne učitelje, z znanjem znakovnega jezika, ki jim bodo znali posredovati znanje tako, kot ga dobivajo slišoč vrstniki, in jim s tem pokazali, da niso nič manj vredni, le slišati ne morejo.

Priloga D: Terminološki slovarček

Terminološki slovarček vsebuje in pojasnjuje besede, ki so se v mojem diplomskem delu večkrat pojavljale in imajo za dano tematiko velik pomen. Slovarček je urejen po abecednem vrstnem redu.

Gluhi: osebe, ki zaradi okvare niso zmožne zaznavati zvoka.

Integracija: vključevanje.

Izobraževalna politika: ukrepi institucij, ki narekujejo, kako mora delovati izobraževalni sistem.

Izobraževanje: podajanje in pridobivanje znanj, kompetenc in sposobnosti na različnih področjih.

Izobraževalni sistem: vodilo za delovanje izobraževalnih institucij.

Naglušni: osebe z okvaro sluha, ki so še vedno zmožne zaznavati zvok.

Polžev vsadek: pripomoček, ki zvok iz okolice prenese neposredno na slušni živec.

Ranljiva skupina: skupina ljudi, ki je v družbi odrinjena, drugačna.

Slušni aparat: pripomoček, ki poveča jakost zvoka in omogoči boljše zaznavanje le-tega.

Strokovni delavci: zaposleni, ki imajo poglobljena znanja nekega področja oziroma neke stroke.